

25.81x31.97	1/3	עמוד 1	המגזין - מעריב	06/2020	73300546-8
מכללת אורנים - 16430					

מעריב **המגזין**

צו ראשון

לפני 100 שנה בדיוק, ביוני 1920, הוחלט על הקמת "ההגנה", שהפכה עם קום המדינה לצבא הגנה לישראל • האם שם נטמנו הזרעים של ממשלת האחדות? ומה נשאר מהאתוס והמורשת בצה"ל של היום?

כרמית ספיר ויץ | 04

24.9x32.07	2/3	עמוד 4	מערב - המגזין	06/2020	73300506-4
מכללת אורנים - 16430					

חומת מגן

לפני 100 שנה בדיוק, ביוני 1920, הוקמה ההגנה, הארגון הצבאי של היישוב היהודי בתקופת המנדט, שבו נולדו המונחים רמטכ"ל ומטכ"ל ושהפך ברבות הימים לצבא הגנה לישראל. מה הקשר בין המפקדה של אז לממשלת האחדות, ומה נשאר מהאתוס בצה"ל של היום?

כרמית ספיר ויץ

בשנת 1939 המפקדה הארצית הקימה מה מטה צבאי בשם מטה כללי, ובקיצור מטכ"ל, שעליו הוטל "לכוון ולבקר את פעולות הארגון ולבצע את הוראות המפקדה הארצית", ובראשו הציבו רמטכ"ל הראשון היה יעקב דוסטרובסקי - יעקב דורי. למעשה, מטרתה של ההגנה הוגדרה במפורש רק בשנת 1941. וראוי לא לשכוח: המונחים מטכ"ל ורמטכ"ל ראשיתם בהגנה ב-1939 והם הועברו לצה"ל ב-1948.

ובחזרה אל ההתחלות. ד"ר חזי עמיאור, אוצר אוסף ישראל בספרייה הלאומית מור סיף פרט מעניין נוסף: "ההסתדרות הוקמה בחנוכה תר"ף - 1920 - וההגנה ביוני אותה שנה. פחות או יותר אותם אנשים מקימים את שני הגופים האלה. ההגנה זה הגוף הביטחוני של היישוב וההסתדרות הגוף הכלכלי-חברתי-ארגוני-פוליטי של היישוב. אפשר להסביר את זה כמוכּן: זו תקופת המנדט, קצת אחרי ועידת סן רמו, ומתחילים לראות מדינה באופק. מה היה להם? לא היה נשק, לא הייתה אוכלוסייה, לא הייתה מודעות לנושא הביטחון ולא ממש היו צרכים, פשוט חזון גדול ויישוב מגויס שנשמע להם."

"הנהגת ארגון ההגנה היא למעשה המקבילה של ממשלת אחדות לאומית", מספק ד"ר נאור את הזווית שמחברת לא קטואליה. "17 שנה פעל הגוף הזה, המפקדה הארצית, עם צרות אין קץ בגלל המבנה המיוחד. הם כל כך רבו ביניהם, ששמו מעליהם ראש מפקדה ארצית - רמ"א, שאינו שייך לאף אחד מהצדדים. זה מזכיר את ימינו. שוויון מלאכותי לגמרי, אבל השמאל, בניגוד להיום, היה גדול פי שלושה מהימין. זה פרק מוקדם מאוד של הממלכתיות של בן גוריון. לתפיסתו, היישוב היה חייב להתגבר על הפילוג הפוליטי שלו ולפעול ברוח ממלכתית. לכן היה צריך למצוא את הדרך להקים גוף שהוא של כולם. זה לא אומר שלא

שמעת מוחלטת לוועד ההגנה בכל דרישה להגנה", כותבים משתתפי הוועידה שנמסרה שכה עד ה-15 ביוני, בין כמה עשרות החל-טות. גוף חדש, "ההגנה", יוצא לדרך וכשמו כן הוא: מטרתו להגן על אנשי היישוב. אליהו גולומב ויצחק טבנקין נחשבים כדעתם שהגוף חייב להיות ממלכתי. בשום אופן לא סקטוריאלי. ב-1 ביולי מגיע ארצה הרברט סמואל, ונכנס לתפקיד הנציב העליון. לכאורה ימות המשיח - גם שלטון אזרחי וגם נציב יהודי.

הרמטכ"ל הראשון

כך נטמנים הזרעים של מה שלימים יוכר כ"ממשלת אחדות", שעוד תחזור. "התנור" עה הציונית הייתה התנועה הלאומית של עם ישראל", אומר ד"ר מרדכי נאור, סופר וחוקר תולדות ארץ ישראל. "ההגנה הייתה הצבא שבדרך. היא עשתה שני דברים ששום תנועה לאומית בעולם לא עשתה: הקימה יישובים חדשים, ופעלה להבאתם של יהודים שלא יכלו להיכנס לארץ בדרך אחרת בגלל ההגבלות. כבר ברור היה שלא נכון שסקטור אחד ביישוב יטפל בנושא הביטחוני. לאחר כעשר שנים שההגנה הייתה תחת חסות ההסתדרות הכללית, ב-1931 עברה האחריות עליה לשני גופים ממלכתיים שבדרך - הסוכנות היהודית והוועד הלאומי. הם היו הפטרונים של ההגנה והקימו מפקדה ארצית פריטטית - המ"א, עם שלושה נציגים מהימין ושלושה מהשמאל".

הימים ימי תקופת מעבר דרמטית, שלושה חודשים אחרי פרשת תל חי וחודשיים אחרי המאורעות הראשונים בירושלים באפריל 1920. בחודש מאי באותה שנה מתפרק ארגון "השומר", שמקווה לקבל מנדט מחודש מוועידת אחדות העבודה. השלטון הצבאי הבריטי בארץ ישראל כדמדומיו והיישוב היהודי בארץ ישראל מגלה שהאיום הערבי מוחשי מאוד, חרף פעילותם של הצבא והמשטרה הבריטיים. ביישוב היהודי מתגלע ויכוח: האם לסמוך על האנגלים, מעצמה גדולה ונאורה, שינהלו את כל העניינים - לרבות ענייני הביטחון - או ליטול את האחריות ואת הגורל לידיים ולהקים גוף שידאג לביטחון היישוב?

בימים אלה מצוין פרק משמעותי ומכונן בהיסטוריה של העם היהודי בארץ-ישראל: 100 שנה להקמת ההגנה - הארגון הצבאי הגדול והמרכזי של היישוב היהודי והתנור עה הציונית בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי. ב-13 ביוני 1920, כך על פי ספר תולדות ההגנה, מתכנסים בחשאיות מוחלטת בחוות כנרת כ-80 איש לקבילת החלטות. בין המשתתפים: כל אנשי השומר. ישראל שוחט, מנייה שוחט, פנחס שניאורסון, דוד בן גוריון, ברל כצנלסון, משה שרת (שרתוק) על הפרוטוקול, יצחק טבנקין ואחרים. העיתונות היומית שומרת על רממה. "הוועידה מחייבת את כל חברי א"ה (אחדות העבודה; כס"ו) להיענות במי

היו פרישות - כמו אצל - אבל 90% מהיישוב, כולל שמאל וימין, היו תחת המטרייה הזו של ההגנה".

מה נשאר מהאתוס של ההגנה?

"לא מעט, ואציינ שניים: טוהר הנשק והתפיסה שענייני הביטחון הם של כולם. לכן בן גוריון כל כך נלחם ב-1948 על הקמתו של צבא אחד. ההגנה נמסרה כולה לצה"ל, אבל הוא לא הסכים שלאצ"ל וללח"י יהיה קיום נפרד, אבל כך גם לגבי גוף כל כך מרכזי בהגנה, הפלמ"ח, שהיה לו מטה נפרד. בן גוריון לא הסכים שזה יימשך כך, בהתאם למסורת ההגנה שכרם לחיילים לקבל את המרות של גוף אחד". הפיכת ההגנה לצה"ל, ראוי לציין, הייתה רק אקט פורמלי, שכן האסטרטגיה של מלחמת העצמאות כולה וניהולה היו המשך רצוף לחשיבה הצבאית של ההגנה, ששילבה בתוכה את תרומתם של מפקדים שקיבלו את הכשרתם בהגנה, על כל

ד"ר מוחמד סואעד, האקדמית גליל מערבי: "משה דיין ויגאל אלון הובילו את בני טיפוניהם הבדואים אל שורות הפלמ"ח שהוקם במאי 1941 ואל מערך המודיעין של ההגנה, ומכאן הייתה הדרך פתוחה אל שירות בצה"ל ולחימה לצד היהודים במלחמת העצמאות ב-1948"

25.77x31.7	3/3	5	עמוד	מעריב - המגזין	06/2020	73300507-5
מכללת אורנים - 16430						

צילומים: זולטן קלוגר, הוס פיו, לע"מ

חת דיין טיפחה את בני ערב אל-מזאריב, משפחת אלון טיפחה את בני ערב אל-הייב ואחרים. דיין ואלון מספרים על קשריהם עם הברואים בימי נערוּתם, בעת שמירה על שדות ויבולים. בנגב פעלו בני מוטיילוב וששון בר צבי וקשרו קשרים עם הברואים בסביבה. דיין ואלון הובילו את בני טיפוח חיהם הברואים אל שורות הפלמ"ח שהוקם במאי 1941 ואל מערך המודיעין של ההגנה, ומכאן הייתה הדרך פתוחה אל שירות בצה"ל ולחימה לצד היהודים במלחמת העצמאות ב-1948.

הראשונים שהתגייסו לעזרת היהודים במלחמה ב-1948, כקבוצה, היו ברואים משבט ערב אל-הייב. "בראשית 1948 נפגש מפקד הפלמ"ח בגליל, יגאל אלון, עם חוסיין איסמאעיל אבריוסף, שיח' ערב אל-הייב, מצייץ ד"ר סואעד. "בפגישה הזאת הביע השיח' את רצונו ורצון שבטו לקשור את גורלו בגורל היהודים בברית דמים. אנשי הפל"היב (יחידה ברואית, מהד כפר טובא שבגליל העליון, שלחמה לצד היהודים במלחמת העצמאות; כס"ו) השתתפו לצד היהודים בקרבות 1948, שהתנהלו מול הכוחות הערביים בגליל העליון. משיתופי פעולה אלו נולדה הברית הראשונה בין יהודים לברואים, ברית שהצמיחה בשלב מאוחר יותר את יחידת הגששים בצה"ל, יחידה שבה קצינים וחיללים מכני האוכלוסייה הברואית הפכו במשך הזמן לעמודי התווך שלה. המפקדים והלוחמים מארגון הפלמ"ח שהיו קשורים ליחידה מיוחדת זו, מרכיבים לספר עליה".

אחת הדוגמאות הבולטות לקשר החי בין הברואים למאמצי ההגנה של היישוב היהודי היא עמוס ירקוני (עבד אל-מג'יד חר'ד) שהתגורר בשבט מזאריב שבבית זריר ורקם יחסי שכנות טובים עם היהודים, ובמיוחד עם משה דיין מנהלל. לימים שירת ירקוני בצה"ל והגיע לדרגת סגן אלוף ואף שימש מושל צבאי של צפון סיני. "גם בר"רם הארץ נוצר קשר הדוק בין הברואים ליהודים", ממשיך ד"ר סואעד. "הידוע שבהם הוא עם השיח' עודה אבריומועמר של שבט אל-עזאמה, שתמך במאבק העם היהודי והודהה עמו, ואף עודד צעירים רבים להתגייס לצבא"ל".

דואים בדרום כיום אפשר ללמוד רבות מהכתורות המתפרסמות תדירות. לא תמיד זה היה כך, ויש כמובן קשר לארגון ההגנה. ד"ר מוחמד סואעד, מרצה בחטיבה ללימודי המזרח התיכון באקדמית גליל מערבי, אומר: "למרות הקשר החיובי והזהר דהות עם המדינה, וההתנדבות של הצעירים הברואים לזרועות הביטחון השונות, רגשי הקיפוח שלהם מהווים דלת פתוחה להחזרת גורמים לא רצויים העלולים לפגוע במרקם היחסי".

ד"ר סואעד מוכיח כי זמן רב לפני קום מדינת ישראל, יחידים, משפחות וגם שבטים ברואים שלמים קשרו את גורלם בגורל לוחמים ומתיישבים יהודים. "קשרים אלו סיכנו לא אחת את חייהם ורכושם. מאז סוף שנות ה-30, בעיקר בעקבות פרוץ המרד הערבי במחצית השנייה של שנות ה-30, החלו היהודים לנקוט מדיניות אקטיבית של דרכי פעולה צבאיות נגד גורמים ערביים עוינים. תפיסה זו הוצגה בידי צעירים, בנים ל'אבות המייסדים' של ישראל, שנולדו בארץ או שהגיעו בגיל צעיר והתגבשו ל'דור סוציולוגי' בסוף שנות ה-30 ובתחילת שנות ה-40", אומר ד"ר סואעד. "אנשי הקבוצה החדשה ניצלו את הקשרים האישיים שהיו להוריהם עם שבטי הברואים כדי לרתום אותם למאבק בגורמים ערביים פלסטיניים-לאומיים, שפעלו נגד התנועה הציונית והתיישבות היהודית. יגאל אלון ומשה דיין היו בין הבולטים שבהם, ולצדם פעלו בני השומרים, כמו ג'ורא זייד, וכן בני מושבים ופעילי ביטחון ביישובים. משפ"

חשבת ישראל במכללת אורנים, אומר כי הגשמת המטרה של הפרויקט הציוני המודרני-אירופי, כלומר הקמת מדינה יהודית ללאום היהודי ב-1948, הייתה תהליך של בידול, הפרדה וניתוק מקסימליים מהערבים. "הערבים היוו תמיד את רוב אוכלוסיית הארץ. וכך, בנוסף לפער התרבותי ולתחרות הפוליטית על שאלת השליטה על הארץ, הוליד הבידול, מהר מאוד, פערים רבים נוספים ולבסוף, מטבע הדברים, שנאה, עוינות ואף התנגשויות דמים", מסביר ד"ר בוימל. "כמו בתחום מים כלכליים מודרניים רבים, שבהם הפרויקט הציוני השיג עליונות על הערבים, כבר בסוף שנות ה-30 המאוחרות גם בתחום הצבאי הייתה ההגנה עדיפה על הכנופיות הפלסטיניות, שאף פעם לא היו מאורגנות ומאוחדות. אתר ההגנה מצייץ כי מקיץ 1947 ואילך, בעיקר משעה שכן גוריון, יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית, קיבל על עצמו את 'תיק הביטחון', החלה ההגנה להתכונן למאבק מקיף ולמלחמה עם ערביי ארץ-ישראל ואף עם צבאות מדינות ערב. ואומנם, בתכנון ההשתלטות הצבאית על הארץ ולבסוף השתלטות עצמה, קיבלה ההגנה את התפקיד המרכזי. היא עמדה במשימה, הרחיבה עד מאוד את גבולות החלוקה והביאה, גם כאשר הפכה לצבא"ל, להיווצרות של רוב יהודי במדינה היהודית. מורשת ההגנה: צבא העם, התנדבותיות, הקרבה, שימור העליונות והבידול מהפלסטינים תחת מרות הדרג המדיני, התבססות על מודיעין מעולה - כל אלה נותרו איתנו, בצה"ל, עד עצם היום הזה".

מרכיביה, בצבא הבריטי ובצבאות אחרים במלחמת העולם השנייה. חשיבה זו התאיפיינה רוב הזמן בהיעדר מסגרת ממוסדת. ראוי גם להזכיר שבשבויעים וחצי הראשונים של המדינה, ההגנה היא שבלמה את צבאות ערב, וצה"ל קם רק בלילה שבין ה-1 במאי ל-1 ביוני 1948.

ד"ר נאור מצטט את דברי בן גוריון בפ"קורת היום של הקמת צה"ל בתש"ח: "עם הקמת מדינת ישראל יצאה ההגנה ממחלת ונהפכה לצבא סדיר... בלי הניסיון, התכנון, כושר הפעולה והפקיד, הנאמנות ורוח הגבורה של ההגנה, לא היה היישוב עומד במבחן הדמים האיום שבא עליו בששת החודשים האלה ולא היינו מגיעים למדינת ישראל. בספר דברי הימים של עם ישראל יורח פרק ההגנה בהוד ובגאון שלא יישכחו לנצח".

ד"ר יאיר בוימל, מרצה בחוג להיסטוריה, לימודי ארץ ישראל ומ

ד"ר מרדכי נאור (בתמונה), חוקר תולדות ארץ ישראל: "הם כל כך רבו ביניהם, ששמו מעליהם ראש מפקדה ארצית לא משוין. זה מזכיר את ימינו. שוויון מלאכותי לגמרי, אבל השמאל אז היה גדול פי שלושה מהימין. זהו פרק מוקדם מהממלכתיות של בן גוריון"

מורשת ההגנה נותרה עד עצם היום הזה. ד"ר יאיר בוימל צילומים פרטיים